

Wojciech Góralski

"Psychoza maniakalno-depresyjna jako przyczyna niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa (kan. 1095, n. 1-3 KPK)",
Grzegorz Leszczyński, Łódź 2009 :
[recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 53/1-2, 412-416

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Grzegorz Leszczyński, *Psychoza maniakalno-depresyjna jako przyczyna niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa (kan. 1095, n. 1-3 KPK)*, Łódź 2009, ss. 319.

Prezentowana praca jest pogłębionym, opartym na szerokiej bazie źródłowej (przede wszystkim na orzecznictwie Roty Rzymskiej) i nawiązującym do najnowszych ustaleń doktryny kanonistycznej oraz nauk medycznych, studium, poświęconym problemowi wpływu zaburzenia psychicznego w postaci psychozy maniakalno-depresyjnej na niezdolność konsensualną do zawarcia małżeństwa kanonicznego.

Psychoza maniakalno-depresyjna charakteryzuje się występowaniem dwóch epizodów: maniakalnego i depresyjnego. Pierwszy to stan wzmożonego nastroju, drugi zaś nastroju obniżonego. Między poszczególnymi epizodami występują stany remisji schorzenia. Jeden i drugi epizod może występować w różnych formach nasilenia, osiągając niejednokrotnie stadia psychotyczne.

Po szerokim i wnikliwym scharakteryzowaniu psychozy maniakalno-depresyjnej, ukazanej w kontekście osobowości człowieka oraz psychozy w relacji do zaburzeń afektywnych, Autor monografii koncentruje swoją uwagę na zdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa kanonicznego (ujęcie pozytywne), następnie omawia wpływ psychozy maniakalno-depresyjnej na niezdolność konsensualną do zawarcia małżeństwa kanonicznego (w obrębie trzech postaci owej niezdolności, objętych poszczególnymi numerami 1-3 kan. 1095 KPK), wreszcie zajmuje się dowodzeniem wpływu wymienionej psychozy na niezdolność konsensualną do zawarcia małżeństwa kanonicznego. Tak przyjęta konstrukcja opracowania, ujęta w cztery rozdziały, jest w pełni uzasadniona.

Z uwagi na zamysł zaprezentowania przedmiotu badawczego w możliwie pełnym wymiarze, z uwzględnieniem wszystkich szczegółowych wątków tak złożonej problematyki – zarówno w rozwoju historycznym, jak i współczesnym – ks. Leszczyński posłużył się metodami: historyczno-prawną, dogmatyczno-prawną i analityczno-syntetyczną.

Rozdział I (s. 9-83), poświęcony charakterystyce psychozy maniakalno-depresyjnej, zawiera zwięzłe omówienie zagadnienia osobowości człowieka, określonej jako „zbiór względnie stałych danej jednostki właściwości (cech) psychicznych, warunkujących stałość jej zachowania się i postaw, bądź jako zespół warunków wewnętrznych, wyznaczający organizację zachowania się człowieka, jego psychiczną tożsamość, kierunki i sposoby przystosowania się do otoczenia i przekształcania tego otoczenia”. Mówiąc inaczej, „jest to ogół sposobów reagowania człowieka, w całej gamie różnorodnych sytuacji, opartych na względnie stałych schematach zachowań, charakteryzujących jego osobę jako strukturę względnie spójną” (s. 14). Po zreferowaniu

wątku dotyczącego relacji: natura – osobowość; afektywność – osobowość; temperament – nastrój, Autor próbuje określić (w podrozdziale „Psychozy a zaburzenia afektywne”) granice między normalnością a zaburzeniem. Przez psychozy (zespoły psychotyczne) rozumie grupy zaburzeń psychicznych uważane za głębsze i cięższe, powodujące wyraźne zaburzenie poczucia rzeczywistości, ograniczenie lub niezdolność do krytycznej, realistycznej oceny własnej osoby, otoczenia lub relacji między tymi ostatnimi. Natomiast za zespoły niepsychotyczne uznaje zaburzenia psychiczne, które nie spełniają kryterium przynależności do zespołów psychotycznych. Dokładnie zostały opisane objawy psychotyczne, a następnie zaburzenia afektywne, inaczej nastroju (afektywność tworzą emocje i uczucie), koncentrujące się wokół dwóch różnych zespołów zaburzeń psychicznych (zespół maniakalny i zespół depresyjny), występujących w formie jednobiegunowej lub dwubiegunowej. Zaburzenia afektywne dwubiegunowe określa się mianem właśnie psychozy maniakalno-depresyjnej.

Psychozie maniakalno-depresyjnej Autor poświęca trzeci, obszerny podrozdział, rozpoczynając od wątku historycznego. Po dokonaniu klasyfikacji zaburzeń afektywnych dwubiegunowych zajmuje się szczegółowo określeniem psychozy maniakalno-depresyjnej (epizod maniakalny, charakteryzujący się euforycznym i egzaltacyjnym sposobem przeżywania rzeczywistości; epizod depresyjny, odznaczający się obniżeniem nastroju), wskazując na formy (typowe i nietypowe) i objawy teź psychozy. Wreszcie czytelnik zapoznaje się z przyczynami tego zaburzenia oraz z osobowością przedpsychotyczną.

Wkraczając już na obszar prawa kanonicznego, w rozdziale II (s. 84-133) Autor koncentruje swoją uwagę na zdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa. Rozpoczyna od ukazania konsensu małżeńskiego jako przyczyny sprawczej małżeństwa, analizując kan. 1057 §§ 1-2 KPK, następnie pyta o przedmiot tegoż konsensu (formalny: wspólnota całego życia mężczyzny i kobiety; materialny: osoby kontrahentów). Interesujący jest podrozdział dotyczący struktury aktu zgody małżeńskiej. Podzielając pogląd R. Zavalloni, wskazuje na cztery podstawowe elementy każdej wolnej decyzji człowieka: motywacja, osąd, wybór, realizacja. Omawiając każdy z tych elementów, sięga tak do psychologii, jak i do kanonistyki. W kolejnym podrozdziale dyskurs Autora obejmuje kwestię „zdolności psychicznej do wyrażenia zgody małżeńskiej” (czy raczej: zdolności konsensualnej do powzięcia zgody małżeńskiej?). Nawiązując do P.J. Viladricha zauważa, że w ustaleniu tej zdolności istotne są jej trzy wymiary: w stosunku do aktu ludzkiego; do tworzenia za pomocą aktów takich trwałych postaw, przez które wspólnota małżeńska żyje normalnym ukierunkowaniem ku swym celom; do określenia swojej tożsamości jako małżonka. Właściwe jest zwrócenie uwagi na „współdziałanie” intelektu i woli w procesie decyzyjnym, podobnie jak stwierdzenie do wpływie na akt (intelektu i woli) zgody małżeńskiej także innych

czynników ludzkiej psychiki, szczególnie sfery emocjonalnej, a więc afektywności kontrahenta, na co zwracał uwagę już św. Tomasz z Akwinu. W pełni uzasadniony jest jeden z wniosków Autora (w zakończeniu rozdziału), iż do powzięcia konsensu małżeńskiego konieczna jest zdolność oparta na właściwym funkcjonowaniu intelektu oraz woli, ale również na podobnym działaniu ludzkiej psychiki. Akt konsensu, jako akt o charakterze jednocześnie psychicznym, wymaga od kontrahenta zdolności w tej sferze, to jest zdolności konsensualnej.

Wpływ psychozy maniakalno-depresyjnej na niezdolność konsensualną do zawarcia małżeństwa kanonicznego stanowi przedmiot rozdziału III (s. 134-218). Ta jednostka redakcyjna stanowi zatem niejako „trzon” pracy. Słusznie też Autor uważa tę kwestię za najbardziej interesującą z punktu widzenia aktualnej doktryny kanonistycznej i orzecznictwa w odniesieniu do kan. 1095 KPK. Po zapoznaniu czytelnika z zagadnieniem niezdolności konsensualnej pod rządami KPK z 1917 roku, ukazuje wkład doktryny i orzecznictwa w określenie wpływu psychozy maniakalno-depresyjnej na niezdolność konsensualną. Przedstawia zatem stan doktryny i judykatury rotalnej w tym względzie przed Vaticanum II, (psychoza maniakalno-depresyjna jako amencja; psychoza maniakalno-depresyjna jako niezdolność dokonania *actus humanus*), omawia nowe kierunki doktryny i orzecznictwa po Soborze (psychoza maniakalno-depresyjna a zdolność krytyczna kontrahenta; wymieniona psychoza a zdolność do relacji międzysobowej). Czytelnik ma tutaj możliwość zapoznania się z długim procesem ewolucji „kwalifikowania” interesującej ks. Leszczyńskiego psychozy w obszarze prawa kanonicznego. Uwagę przyciągają m.in. raz po raz przytaczane i komentowane odnośne fragmenty wyroków rotalnych.

Znaczącym segmentem rozdziału jest dyskurs Autora na temat traktowania psychozy maniakalno-depresyjnej w odniesieniu do zgody małżeńskiej po promulgowaniu nowego KPK. Skupiając kolejno uwagę na trzech postaciach niezdolności konsensualnej objętej kan. 1095, nn. 1-3 KPK, ukazuje, jak poszczególne normy prawne aplikuje się w judykaturze rotalnej gdy chodzi o psychozę, o której mowa. Jednocześnie szeroko nawiązuje i tutaj do bogatego piśmiennictwa, przekonująco wyjaśniając wpływ psychozy maniakalno-depresyjnej na proces decyzyjny we wszystkich jego, wyżej wskazanych wymiarach. Nie pomija w tym wszystkim kwestii dotyczącej stanów remisji schorzenia (w relacji do zdolności konsensualnej).

Fundamentalnym stwierdzeniem-tezą Autora jest uznanie, że psychoza maniakalno-depresyjna stanowi przyczynę niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa kanonicznego, i że wpływ tego schorzenia na ową niezdolność może być rozpatrywany w odniesieniu do wszystkich trzech jej postaci, określonych w kan. 1095, nn. 1-3 KPK. Chodzi o wpływ wymienionej psychozy na zdolność dokonania aktu ludzkiego, jakim jest akt konsensu małżeńskiego; na zdolność dojrzałości sądu w odniesieniu do

przedmiotu konsensu małżeńskiego; na zdolność dokonania wolnego wyboru w akcie konsensu małżeńskiego; wreszcie na zdolność do nawiązania relacji międzyosobowych, a więc zdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich.

Gdy chodzi o odniesienie psychozy maniakalno-depresyjnej do braku wystarczającego używania rozumu (kan. 1095, n. 1 KPK), a więc niemożności dokonania aktu ludzkiego, to Autor wyraża pogląd, w myśl którego znaczenie prawne mają wyłącznie te epizody (maniakalny i depresyjny), które osiągają najwyższy stopień nasilenia, a więc psychotyczny, czyniąc kontrahenta niezdolnym do dokonania *actus humanus* proporcjonalnego do waloru małżeństwa.

Odniesienie psychozy maniakalno-depresyjnej do poważnego braku rozeznania oceniającego (zakładającego zarówno rozeznanie oceniające, jak i wolność wewnętrzną) co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 2 KPK) pozwala stwierdzić, że epizod maniakalny sprawia, że na skutek euforii i egzaltacji podmiot nie jest zdolny do dokonania rzetelnego osądu, a jego wola, ograniczona w samym procesie formacyjnym przez nierealistyczną i fantastyczną wizję, opartą wyłącznie na wyobraźni, nie jest w stanie oprzeć się irrealistycznym impulsom, to zaś wyklucza zdolność autodeterminacji, niezbędnej dla wolności wewnętrznej. Z kolei epizod depresyjny, zauważa ks. Leszczyński, z powodu spowolnienia myślowego, pozbawia kontrahenta możliwości dostrzeżenia pozytywnego wymiaru małżeństwa, i dlatego nie jest w stanie dokonać oceny motywów przemawiających za i przeciw decyzji zawarcia małżeństwa. Jego wola powstrzymuje go od wyboru małżeństwa, upatrując w tym związku negatywny objaw rzeczywistości, w której żyje.

Co się tyczy wreszcie odniesienia psychozy maniakalno-depresyjnej do niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (niezdolność do przekazania i zrealizowania przedmiotu zgody małżeńskiej) (kan. 1095, n. 3 KPK), to ks. Leszczyński zauważa, że stan maniakalny, charakteryzujący się zaburzeniami nastroju i afektywności, wpływa destrukcyjnie na zdolność podmiotu do nawiązania trwałej i dojrzałej relacji międzyosobowej (negatywnie rozumiany indywidualizm podmiotu, uniemożliwiający zachowania oparte na empatii, altruizmie i dialogu); podmiot ulega poza tym intymnym relacjom pozamałżeńskim. Orzecznictwo rotalne, nadmieniamy Autor, zwraca tutaj uwagę na ciężkość i długotrwałość epizodu maniakalnego. Natomiast stan depresji, wywołujący charakterystyczne dlań wyobcowanie, powodujące zamknięcie się podmiotu we własnym świecie bólu i cierpienia, a tym samym brak altruizmu, wyrażający się m.in. w niemożności spełniania aktów intymnych, uniezdalnia go do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (na s. 216, w. 11 od góry w zdaniu pojawiła się luka, a na s. 217, w. 7 od dołu zamiast „sensualnym” powinno być „seksualnym”).

Ostatni, czwarty rozdział książki (s. 219-280) jest poświęcony dowodzeniu wpływu psychozy maniakalno-depresyjnej na niezdolność konsensualną do zawarcia małżeń-

stwa kanonicznego, dotyczy zatem prawa procesowego. Szeroko Autor przedstawia walor opinii biegłego, po czym skupia swoją uwagę na oświadczeniach stron, zeznaniach świadków i dokumentach. Generalnej oceny wartości dowodowej poszczególnych dowodów dokonuje w świetle orzecznictwa rotalnego, podkreśla przy tym, że w poszczególnych sprawach ocena ta należy do sędziego, który – w stosunku do opinii biegłego – winien kierować się podstawową zasadą wolnej interpretacji. Niemniej jednak w dokonywanej ocenie nieodzowne jest tutaj branie pod uwagę podstawy faktycznej opinii, podstawy metodologicznej i argumentacyjnej oraz podstawy antropologicznej.

Zaprezentowana praca stanowi zatem całościowe ujęcie problematyki wpływu psychozy maniako-depresyjnej na zdolność konsensualną do zawarcia małżeństwa kanonicznego. Analizy Autora są przeprowadzone starannie i wnikliwie, a wyprowadzane z nich wnioski w pełni uzasadnione. Szerokie oparcie się na najnowszym piśmiennictwie oraz na orzecznictwie rotalnym umożliwia poznanie dawnych i współczesnych trendów w ocenie wymienionej psychozy jako przyczyny nieważności małżeństwa kanonicznego. Czytelnik zapoznaje się bliżej z samym opisem medycznym psychozy maniako-depresyjnej, jej wpływem na zdolność konsensualną (w jej trzech postaciach), a także z problematyką dowodzenia w sprawach o nieważność małżeństwa z kan. 1095, nn. 1-3 KPK, rozpoznawanych w trybunale kościelnym, gdy domniemaną przyczyną nieważności jest wymienione schorzenie.

Książkę ks. prof. Grzegorza Leszczyńskiego, pracownika naukowo-dydaktycznego kilku uczelni, w tym UKSW i UŁ, zajmującego się *ex professo* kanonicznym prawem małżeńskim (materialnym procesowym), i jednocześnie wikariusza sądowego w Trybunale Metropolitalnym w Łodzi, wypada polecić wszystkim zainteresowanym małżeństwem kanonicznym, w szczególności zaś pracownikom kościelnego wymiaru sprawiedliwości.

ks. Wojciech Góralski

Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubi”, redakcja naukowa ks. Tomasz Rozkrut, Sandomierz 2007, ss. 421.

Prawie dwadzieścia lat po ukazaniu się pio-benedyktyńskiego *Kodeksu prawa kanonicznego*, w roku 1936 Święta Kongregacja Dyscypliny Sakramentów opublikowała Instrukcję *Provida Mater*, mającą na celu zharmonizowanie obowiązującego w Kościele prawa procesowego z jurysprudencją i praktyką Kurii Rzymskiej. Kolejne zmiany w procesie, szczególnie małżeńskim, nastąpiły po Soborze Watykańskim II, na